

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Renata Svatoňová

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

ŠIKANA JAKO SKRYTÁ FORMA ASOCIÁLNOSTI

Autor: Renata Svatoňová

Vedoucí práce: doc. PhDr.Miroslav Somr, DrSc.

Studijní program: Sociální pedagogika, specializace v pedagogice B7507

Datum odevzdání: 30. března 2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Název práce	Šikana jako skrytá forma asociálnosti
Zadání práce	Student se bude zabývat obecnou charakteristikou šikany, jejími stádii a vývojem, příčinami a iniciátory šikany. Dále se bude zabývat osobnostní charakteristikou protagonistů šikany a její zvládání.
Jméno studenta	Renata Svatoňová
Ročník	3.
Studijní program	B7507 Specializace v pedagogice
Obor	Sociální pedagogika
Vedoucí práce	doc. PhDr.Miroslav Somr, DrSc.
Katedra	Pedagogiky a psychologie
Termín zadání	20. března 2008

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma

Šikana jako skrytá forma asociálnosti

jsem vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Praha, březen 2009

podpis studenta

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucímu bakalářské práce
doc. PhDr.Miroslavu Somrovi, DrSc.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ANOTACE

Práce se zabývá aktuální otázkou dnešního edukačního procesu – problémem šikany. Vychází ze základních teoretických poznatků současné teoretické literatury a upozorňuje na praktické projevy tohoto jevu tak, jak jsem se pokusila v praktické části tyto projevy popsat. Jednotlivé výsledky jsou rovněž statisticky zpracovány do přehledných tabulek a graficky znázorněny. Dotazníkové šetření bylo provedeno na SOU u 67 respondentů.

ABSTRACT

This work deals with the topical issue of contemporary educational process – the problem of bullying. It is based on basic theoretical knowledge of contemporary theoretical literature and draws attention to practical demonstration of this phenomenon as I was trying to describe in the practical part of my work. Individual result has also been statistically processed into well-arranged charts and expressed graphically. The questionnaire was completed by 67 respondents of a secondary professional school.

OBSAH:

1 Úvod.....	8
2 Teoretická část	10
2.1 Základní pojmy	10
2.1.1 Pojem šikana	10
2.1.2 Pojem agresivita	11
2.1.3 Příčiny agrese	11
2.1.4 Agresor	12
2.1.5 Oběť	13
2.2 Vývoj šikany	13
2.3 Projevy šikany	15
2.4 Příčiny šikany	16
2.5 Následky šikany	17
2.6 Řešení a prevence šikany	18
3. Praktická část	20
3.1 Cíle práce	20
3.2 Hypotézy praktické části	20
3.3 Metody výzkumu	21
3.4 Výsledky šetření	22
3.5 Ověření platnosti hypotéz na základě výsledků výzkumu	43
3.6 Případová studie.....	45
4. Závěr	47
5. Seznam použité literatury.....	50
6. Seznam příloh	51

1. ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je problém šikany. Problém je prezentován v souvislosti s edukačními jevy v dnešní společnosti. Edukace jako pojem je téma velice široké a skrývá v sobě řadu komponentů a problémů týkajících se dnešní mládeže a celého společenského klimatu. Pojem výchova je nejen pedagogicky, ale i společensky vymezen, ale také omezen. Je kategorií nejen školskou, ale i celospolečenskou. Špatná, nedůsledná, nevhodná nebo absence výchovy s sebou přináší i sociálně patologické jevy, jejichž svědky stáváme v oblasti pedagogické i společenské. Jsou to:

- ✓ kriminalita mládeže
- ✓ kouření
- ✓ záškoláctví
- ✓ vandalismus
- ✓ drogové závislosti
- ✓ alkoholismus
- ✓ gamblerství
- ✓ virtuální drogy - závislost na počítačích, televizi
- ✓ rasismus
- ✓ rasová, náboženská, národnostní nesnášenlivost
- ✓ sekty a extrémní náboženská hnutí
- ✓ šikana

Každý z těchto jevů může být označen jako fenomén, jako nedílná součást naší společnosti a tedy i školy.

Svoji práci jsem zaměřila konkrétně na jeden z těchto negativních jevů - na šikanu. Obecně násilí ve společnosti a ve školách je dnes globálním problémem a šikana jako jedna z forem násilí je často diskutovaným tématem, zejména vždy po objevení nového případu drastické šikany a po jeho zveřejnění v médiích: *Jeden nebo více agresorů na školním WC kope do slabšího spolužáka, který se neumí*

bránit, ale nechce vydat svým „kamarádům“ peníze nebo svačinu. Ale pod pojem šikana řadíme také mnohem nenápadnější psychický teror, na první pohled neviditelný. Zdánlivě neškodné posmívání se, urážení, ponižování, ze kterého si dítě neodnáší boule a šrámy na těle, ale na duši. Stopy takového jednání si pak jedinec nese s sebou do dalšího života jako negativní vklad. Mnozí z učitelů si s šikanou neumíme dobře poradit a často právě nad těmi méně závažnými prohřešky přivíráme oči. Podle statistiky MŠMT z roku 2007 je v ČR na školách šikanováno 40% dětí. S tím souvisí i fakt, že druhou nejčastější příčinou volání dětí na Linku důvěry je právě šikana.

Příčinu je však hledat nejenom v prostředí školy, ale i rodiny. Dětská šikana je jev častější, než se domníváme. Výsledky výzkumných šetření spíše varují, než uklidňují. Jde o to, zda se dětem děje jen drobné příkoří, nebo nebezpečná šikana klade svoje základy nebezpečných důsledků a následků pro celý další život.

Cílem práce je zjistit úroveň informovanosti žáků SOU, kde učím, o problému šikany, četnost výskytu šikany na učilišti, schopnost žáků posoudit závažnost problému, schopnost reagovat na projevy šikany, schopnost sebeobrany při pokusu o šikanování.

Práce je členěna do dvou částí - teoretické a praktické. V teoretické části vymezují základní pojmy, vývoj šikany, její projevy, příčiny, následky, řešení a prevenci.

Druhá - praktická část - je zaměřena na zjišťování úrovně povědomí žáků středního odborného učiliště o šikaně, na jejich názory na tento problém a schopnost reagovat na projevy šikany ve škole. Součástí praktické části je dotazníková anketa, ve které jsou žáci SOU dotazováni právě na názory na problém šikany.

Při zpracování této práce jsem využívala především odbornou literaturu, odborné časopisy, internet a také informace získané prostřednictvím strukturovaného dotazníku.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Základní pojmy

2.1.1 Pojem šikana

Slovo šikana je odvozeno z francouzského chicane, což znamená záměrné poškozování, pronásledování, týrání či obtěžování.¹

Šikana představuje formu agresivního chování, kdy si agresor zjednává nebo udržuje převahu nad svou obětí. Cílem agresora je získat nad druhými osobami pocit moci, převahy, nadřazenosti či určité výhody.²

V metodickém pokynu ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je šikana doslova charakterizována takto:

„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“³

Mezi hlavní znaky šikany patří:

- ✓ nepoměr sil mezi obětí a agresorem
- ✓ opakovanost
- ✓ patrný úmysl ublížit

¹ Říčan, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*, Portál, Praha 1995

² <http://www.wikipedia.org>

³ <http://www.msmt.cz/dokumenty/2001-1>

2.1.2 Pojem agresivita

Slovo agresivita má původ v latinském *aggredi*, což znamená útočit, přistoupit, dosáhnout něčeho prostřednictvím násilí. Agresivita se může projevat akcí nebo slovem. V pedagogickém slovníku je agresivita vysvětlována jednak jako útočnost, ale i jako tendence projevovat nepřátelství, prosazovat bezohledně sám sebe, své zájmy a cíle, snaha ovládnout skupinu, získat postavení a možnost rozhodovat o jednotlivých členech skupiny.⁴

Agresivní sklony se u člověka vytvářejí už v prvních letech života na základě instinktu. Podle řady psychologů je agrese naučená, osvojujeme si ji na základě zkušenosti nebo zprostředkovaně - například prostřednictvím televize. V mnohých pořadech bývá agrese oslavována a odměňována a člověk se jaksi naučí, že agresivita se vyplácí - díky ní dosáhneme svého požadavku. Dítě si zapamatovává způsoby svého jednání, které vedlo k úspěchu - vytváří si jakýsi scénář, který využívá v různých dalších situacích. Tento proces získávání postojů a hodnot ovlivňují především rodiče.

Na druhé straně je agrese popisována jako chování či jednání člověka směřující k prosazení cílů a dosažení výhod, které si člověk naplánoval a kterých chce cílevědomě dosáhnout. Kdo má tzv. zdravou životní agresivitu, tomu se otevírají v životě možnosti, kterých neagresivní jedinec nemůže dosáhnout. Nelze tedy říci, že určitá dávka agrese je pro člověka a pro společnost škodlivá.⁵

2.1.3 Příčiny agrese

Jedním ze zdrojů agresivního chování je citová deprivace dětí, tedy stav, kdy děti mají neuspokojené potřeby bezpečí, lásky, ochrany, opory a pochopení. Snaží se tyto potřeby uspokojovat jinak jako například pomocí drogy, týráním zvířat, střídáním partnerů nebo ubližováním sobě nebo ostatním lidem a tak zažívají pocity vnitřního uspokojení.

Dalšími faktory způsobujícími násilné projevy jsou úzkost a temperament jedince. Člověk žijící v trvalém napětí se velice často chová agresivně, rovněž

⁴ Průcha, J. Walterová, E. Mareš, J.: *Pedagogický slovník*, Portál, s.r.o., Praha 2003, ISBN 80-7178-252-1, s. 17

⁵ Říčan, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*, Portál, s.r.o., Praha 1995, s. 33,34

velice temperamentní osoba může vykazovat určité násilnické sklony, pokud si nahromaděnou energii nevybije jinde.

I zde záleží především na způsobu výchovy. Nejhorší v přístupu k dítěti je v případě násilnických sklonů přímá podpora a pochvala za násilné jednání sloužící k dosažení nějakého cíle. Na dítě má velký vliv i změna žebříčku hodnot, kdy se lidé ženou především za penězi, a to na úkor citových, kulturních či duchovních prožitků. Rodiče ve snaze co nejvíc vydělávat pak nemají na dítě čas a tento problém řeší peněžní dotací dítěte. Tomu pak chybí pocit bezpečí, sounáležitosti a lásky a hledá útočiště v různých často pochybných partách.

Děti se jako tyrani nerodí, ale šikanovat se učí od dospělých, protože přebírají model chování od svého nejbližšího okolí.

2.1.4 Agresor

Pro iniciátora šikany je charakteristická touha dominovat, bezohledně se prosazovat na úkor druhých. Má sadistické sklony a ubližování druhým je pro něho radostí.

Agresorem bývá disharmonická osobnost. Často pochází z rodiny, kde jeden z rodičů se dopouští fyzického nebo citového násilí.

Iniciátorem šikany bývají starší fyzicky vyspělejší jedinci s malou sebedůvěrou a podprůměrnými studijními schopnostmi nebo sociálně narušené osoby, kterým se nedostává potřebného citového zázemí, jehož rodiče se o něj nestarají, odmítají ho a nebo dokonce nenávidí. Proto je šikanující vůči ostatním necitlivý a bezohledný. Za své chování se necítí vinen, svou oběť hodnotí jako méněcennou, pro kterou platí jiná pravidla. Případný trest za své chování bere jako křivdu.⁶

Násilníci mohou být nadprůměrně inteligentní nebo naopak primitivní a omezení. Mají sklony k sobectví, sadismu a sebestřednosti, touží po obdivu a uznání mezi spolužáky.

⁶ Bendl, S.: *Prevence a řešení šikany ve škole*, ISV, Praha 2003, s. 43,44

2.1.5 Oběť

Přesně vymezit, jak vypadá oběť šikanování, je obtížné. Výběr oběti je nahodilý. Přesto lze najít rizikové osobnostní charakteristiky (bojácnost, přílišná sebekritičnost, neschopnost bránit se, citlivost) a také určité znevýhodnění (nízký tělesný vzrůst, menší fyzická síla, malá obratnost, snížený intelekt, mentální retardace). Dále lze zahrnout děti se sociálním znevýhodněním, děti odlišující se vzhledově či v projevu. V kolektivu jsou obvykle méně oblíbené než agresori. Obecně lze říci, že obětí bývá jedinec, který se nějak odlišuje.

Zvláštní skupinu tvoří oběti, které jsou zároveň agresory a zúčastňují se šikanování druhých - po překonání úzkosti z agrese si oběť vytvoří k agresorovi kladný vztah a dojde k syndromu ztotožnění - oběť začne jednat stejně jako agresor. Často si při tom myslí, že když sami byli šikanováni, mají právo provádět totéž někomu jinému.

2.2 Vývoj šikany

Proces šikanování zpravidla představuje určité onemocnění celé skupiny tvořené spolužáky, kteří šikanu podporují i těmi, co pouze pasivně přihlížejí.

Vývoj šikany prochází pěti stadii od počátečního až po rozvinuté.⁷

1 stadium - Ostrakismus

V každé skupině se najdou jedinci, kteří jsou nejméně uznávaní, nejméně oblíbení. Děje-li se tak ve školní třídě, jde většinou o mírné, převážně psychické formy násilí zaměřené na neoblíbence. Ostatní takového žáka více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, intrikují proti němu, dělají na jeho účet různé legrácky. Toto chování je již zárodkem šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

⁷ Kolář, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*, Portál, s.r.o., Praha 1997, s.31-40

2 stadium - Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V náročnějších situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako ventil. Může to být před písemkou, po konfliktu s učitelem, ale také paradoxně v situacích, kdy o nic nejde - na horách, na brigádách. Pro zvládnutí nejistoty nebo „přežití“ nudného programu nutkavě vymýšlejí a většinou rychle přitvrzují „zábavu“ na úkor nejzranitelnějšího spolužáka.

Může dojít k mechanismu upevňování soudržnosti skupiny na účet obětí. Zážitek agresorů při týrání slabších může vyvolat prolomení zábran u disponovaných jedinců a oni začnou agresivní chování opakovat.

3 stadium - Vytvoření jádra

Toto stadium je považováno za klíčový moment, kdy se rozhoduje, zda se počáteční stadium šikany přehoupne do stadia pokročilého. Jestliže se přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční fyzické agresi jednotlivců nepostaví pevná hráz, potom se utvoří úderné jádro, skupinky agresorů, které systematicky, nikoliv náhodně, začnou šikanovat nejvhodnější oběti.

4 stadium - Většina přijímá normy

V tomto stadiu pokročilé šikany jsou normy agresorů přijaty většinou kolektivem, proti činnosti jádra agresorů se už dokáže postavit jen málokdo a následkem toho dojde ve skupině k šokující proměně. Skupina zůstává navenek zachována, avšak místo aby fungovala, rozkládá se zevnitř. U členů přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. I mírní a ukáznění žáci se začínají chovat krutě a aktivně se účastní týrání spolužáka.

5 stadium - Totalita neboli dokonalá šikana

V tomto posledním stadiu šikany jsou normy agresorů přijaty nebo respektovány všemi. Žáci jsou rozděleni na otrokáře a otroky. Agresoři sami sebe označují za nadlidi, krále, kingy, mazáky, a oběti za podlidi, poddané, nevolníky,

bažanty. Otrokáři využívají na otrocích všechno, co je využitelné, od peněz po školní znalosti. S postupem času se násilí zdokonaluje, ztrácejí se poslední zbytky zábrán a smysl pro realitu. Zbytky lidskosti jsou pryč, převažuje ideologie násilí s chybějícím pocitem viny. Otroci se stávají více závislými a ochotněji dělají cokoli. Neúnosnost utrpení pak řeší únikem do nemoci, neomluvenou absencí, odchodem ze školy i pokusem o sebevraždu.

2.3 Projevy šikany

K odlišení druhů šikany používáme různá kritéria, protože šikana má mnoho podob.⁸

Podle viditelnosti rozlišujeme šikanování

- ✓ skryté - sociální izolace oběti, vyloučení ze skupiny vrstevníků
- ✓ zjevné - fyzické násilí, ponižování, vydírání, destruktivní aktivity zaměřené na majetek oběti

Podle zdroje - formy útoku

- ✓ verbální šikana - nadávky, posmívání, šíření lží a pomluv o oběti
- ✓ fyzická šikana - kopání, podrážení nohou, tahání za vlasy, sexuální dotýkání, plivání, bití, údery pěstí

Podle míry nutné aktivity oběti rozlišujeme

- ✓ pasivní snášení ponižujícího jednání ostatních
- ✓ dobrovolné vykonávání různých činností ve prospěch agresora

Protože se děti snaží svou šikanu co nejdéle tajit (strach ze msty, strach z reakce rodičů či učitele, stud, obava z nedůvěry, ze ztráty posledních kamarádů), nelze očekávat, že se oběť sama svěří. Při podezření na šikanu však lze vyzpozorovat určité varovné ukazatele:

a) nepřímé = chování či vzhled jedince:

- ✓ strach jít ráno do školy

⁸ Bendl, S.: *Prevence a řešení šikany ve škole*, ISV, Praha 2003, s.27

- ✓ záškoláctví
- ✓ opakované bolesti hlavy, břicha
- ✓ zhoršení prospěchu
- ✓ ztráta zájmu o učení
- ✓ porucha soustředění
- ✓ pobývání v blízkosti učitelů
- ✓ ušpiněný oděv
- ✓ modřiny
- ✓ opakované ztráty peněz či osobních věcí

b) přímé = chování okolí vůči jedinci

- ✓ úmyslné ponižování
- ✓ hrubé zesměšňování
- ✓ neustálé kritizování
- ✓ nadávky
- ✓ poškozování a krádež osobních věcí, oděvu
- ✓ pohrdání
- ✓ omezování svobody
- ✓ tělesné napadání

2.4 Příčiny šikany

Proč dochází k šikaně je pro mnohé z nás zcela nepochopitelné. Psychologové zahrnují do příčin šikany osobnostní rysy obětí a agresorů, dále nejrůznější podmínky týkající se školního prostředí a je nutno dodat, že podhoubí šikany spočívá také v lhostejnosti okolí a sociální atmosféře.⁹

Příčiny šikany se dají zahrnout do těchto okruhů:

- ✓ nuda, touha po zážitcích, zkušenostech, senzacích

⁹ Bendl, S.: *Prevence a řešení šikany ve škole*, ISV, Praha 2003, s.50

- ✓ představa, že agresor by se měl chovat jako chlap - být mužně tvrdý, nebýt změkčilý
- ✓ dlouhotrvající frustrace s následkem agresivity nebo zvýšené soutěživosti
- ✓ citová deprivace - ovlivnění zejména rodinou
- ✓ touha po moci a snaha ovládat druhé
- ✓ probuzený motiv krutosti uspokojovaný právě šikanou
- ✓ zvědavost, kam až můžu zajít, co všechno oběť vydrží
- ✓ na oplátku za šikanu šikanuji jiného, abych se nestal znovu obětí

2.5 Následky šikany

Šikanování se dotýká všech členů skupiny, v níž k šikaně dochází. Šikanování proto negativně postihuje oběť, ale i agresora a ostatní členy skupiny. Zasáhnout však může i jedince stojícího mimo skupinu, například rodiče oběti.

U agresorů dochází k upevňování antisociálních postojů. Odnášejí si do života zkušenost, že agresivní chování a jednání je možné využívat k osobnímu prospěchu. V dalším životě pak mají častěji problémy se zákonem.¹⁰

Ostatní členové kolektivu - přihlížející- přijímají názor, že společnost není schopna zajistit bezpečnost některým jedincům a že porušování mravních i zákonných norem není a nebude trestáno. V budoucnosti se pak při setkáním s porušováním norem chovají pasivně nebo se takového porušování norem mohou sami dopouštět.

Oběti šikany trpí samozřejmě nejvíc. Potíže, které se u nich objevují, lze zahrnout mezi posttraumatické stresové poruchy. U šikanovaných jedinců dochází ke zhoršení pracovních výsledků (školního prospěchu) a k častější absenci či záškoláctví. Klesá jejich sebevědomí a sebehodnocení, mají problémy s navazováním vztahů. Dostavuje se i tzv. kumulovaný efekt, kdy oběť získává pocit, že není v pořádku a že šikanování si vlastně zaslouží. Deprese a apatie pak může oběť řešit útekem k drogám a alkoholu, v závažnějších případech se může pokusit řešit problém

¹⁰ Kolář, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*, Portál, s.r.o., Praha 1997, s.16

sebevraždou. Podobně jako u ostatních členů skupiny také u oběti šikany roste pravděpodobnost, že se v budoucnu bude dopouštět neetického chování a násilí.¹¹

2.6 Řešení a prevence šikany

Optimálním řešením šikany je její prevence. Tu představuje na úrovni školy především výchova k empatii a prohlubování vzájemných vztahů ve třídě. Pokud již k šikaně dojde, je důležité zasáhnout v raných stádiích. Běžnými prostředky je šikana řešitelná do jejího 3. stadia.

Základní strategií by měla být ochrana oběti a svědků.¹² Vyšetřování, vedené proto nenápadně, by na začátku mělo zodpovědět některé konkrétní otázky jako:

- ✓ kdo je původcem šikany?
- ✓ šikanuje jeden nebo více násilníků?
- ✓ pod jakou záminkou se šikana děje?
- ✓ kde se šikana odehrává?
- ✓ kdy a jak často se šikana děje?
- ✓ jak dlouho šikana trvá?
- ✓ jaké formy a způsoby má šikanování?
- ✓ do jaké míry je oběť aktuálně ohrožena?

Základními strategickými kroky při vyšetřování by mělo být:

- ✓ rozhovor s informátory a oběťmi
- ✓ nalezení vhodných svědků
- ✓ individuální případně konfrontační rozhovory se svědky (nikdy nekonfrontovat oběť s agresorem, případně svědky s agresory)
- ✓ zajistit ochranu obětem
- ✓ rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi¹³

¹¹ Říčan, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*, Portál, s.r.o., Praha 1995, s.38

¹² Kolář, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*, Portál, s.r.o., Praha 1997, s.94

¹³ Kolář, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*, Portál, s.r.o., Praha 1997, s.94

Všechny tyto kroky jsou při vyšetřování šikany nezbytné a nemůžeme žádný vynechat.

U pokročilých šikan vyžaduje vyšetřování odborné a psychologicky tvrdé postupy. Používají se metody kriminalistického výslechu a speciální diagnostické metody. Tyto metody jsou plně v kompetenci specialistů.

Každá škola by však měla mít vypracovaný tzv. poplachový plán, aby všichni pedagogové věděli, jak jednat, pokud dojde k provalení šikany v pokročilém stadiu.

Jak bylo výše uvedeno, nejlepším řešením šikany její prevence. Každý pedagog může tedy šikaně předcházet především zajímavou výukou s atraktivním programem. Dále pak důsledným praktikováním dozorů, snahou odhalit šikanu cíleným dotazováním a pozorováním, prací s potenciálními oběti za účelem zvýšení sebedůvěry a odolnosti vůči projevům šikany, prací s potenciálními agresory, pomocí při budování jejich osobní perspektivy, využití programů na odplavení stresu a agresivity, prací s celým kolektivem sestávající z osvěty, mravní výchovy, pěstování spolupráce, ohleduplnosti a tolerance, pěstováním empatie, rozvíjením demokratického cítění a myšlení, a také osobním příkladem.

3. PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíle praktické části

Cílem praktické části této práce je zjistit úroveň povědomí o šikaně na středním odborném učilišti - tedy mezi učňovskou mládeží, kde zejména podle názoru laické veřejnosti je tento jev značně rozšířen. Zajímal mě názor učňů na šikanu, na její řešení a potrestání.

3.2 Hypotézy praktické části

Hypotéza č. 1

Předpokládám, že se většina žáků se šikanou již setkala nebo o ní slyšela

Hypotéza č. 2

Předpokládám, že osobní zkušenosti se šikanou má méně než 40% dotázaných

Hypotéza č. 3

Předpokládám, že většina dotazovaných by oběti šikany pomohla

Hypotéza č. 4

Předpokládám, že většina dotazovaných by se s problémem šikany svěřila rodičům

Hypotéza č. 5

Předpokládám, že jen málo dotazovaných si myslí, že v boji proti šikaně je vhodná výchova, rozhovor a „osvěta“ vůbec, spíš by problém řešili silou.

3.3 Metody výzkumu

Praktickou část své práce jsem založila na výzkumu pomocí dotazníku.

Dotazník je jedním z nejčastějších způsobů jak posbírat data pro různé výzkumy. Je tvořen různými typy otázek, kterými se zjišťuje názor dotazovaných. Otázky mohou být uzavřené, kdy nabízíme hotové odpovědi (například: ano - ne, ano - ne - nevím, výběr z variant), nebo otevřené, kdy lze odpovědět libovolně.

Pro svou práci jsem volila dotazník vlastní konstrukce. Dotazník obsahuje celkem 15 otázek. Otázky jsem volila jak uzavřené, tak otevřené.

Výzkum jsem prováděla ve druhé polovině měsíce září 2008 na SOU služeb v Praze-Vysočany. Respondenty byli žáci 2. ročníku učebních i studijních oborů SOU.

Rozdala jsem celkem 75 dotazníků.

Nasbírala jsem odpovědi od 67 respondentů.

3.4 Výsledky šetření

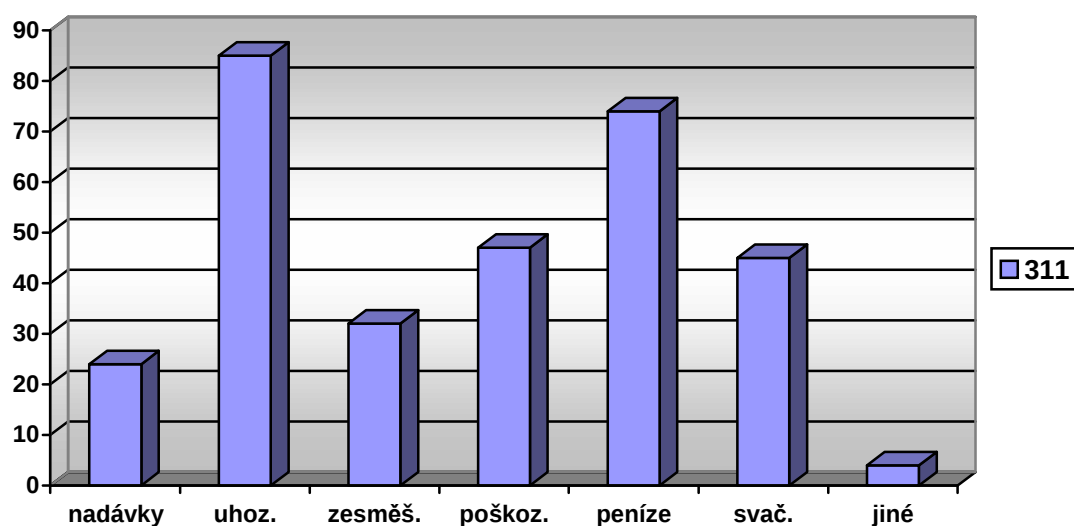
Otázka č. 1

Které z následujících projevů považuješ za šikanu?

- a) nadávání
- b) uhození
- c) zesměšňování
- d) poškozování věcí
- e) vymáhání peněz
- f) vymáhání svačin
- g) něco jiného - co?

Tab.1

	Σ	a)	b)	c)	d)	e)	f)	g)
Počet odpovědí	311	24	85	32	47	74	45	4
%	100%	8%	27%	10%	15%	24%	15%	1%

Komentář:

Dotazovaní volili více možností odpovědí, proto 100% neodpovídá skutečnému počtu respondentů.

Dotazovaní považují za šikanu především fyzické projevy - uhození (27%), vymáhání peněz (24%). Nadávky (8%) a zesměšňování (10%) většina za šikanu nepovažuje. Dá se tedy říci, že za šikanu považuje učňovská mládež především fyzické násilí.

V této otázce mohli žáci výčet nabízených odpovědí doplnit o vlastní názor. Doplnující odpovědi bylo sexuální zneužívání - 1x a bití v přesile - 3x.

Otázka č. 2

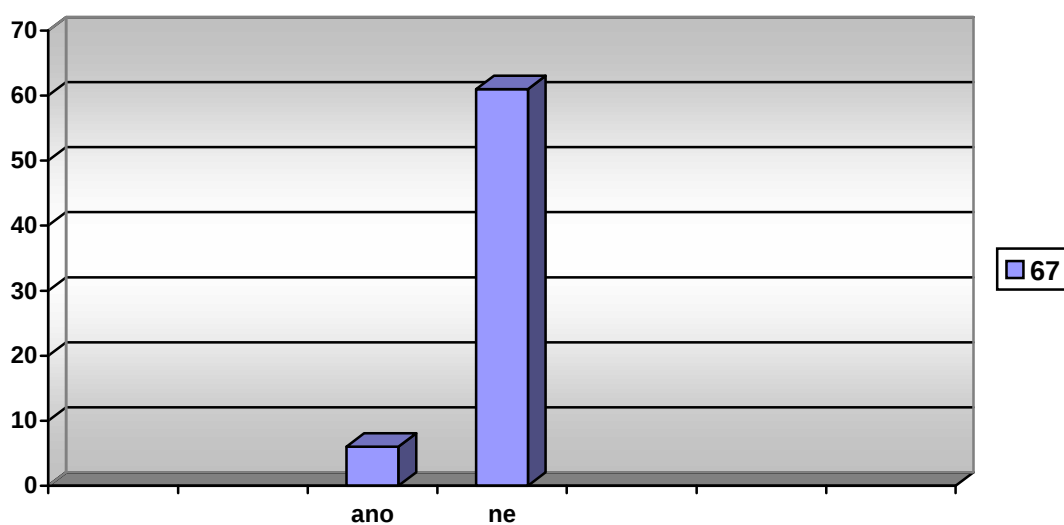
Máš pocit, že šikana je jen naprosto běžnou součástí procesu dospívání?

a) ano

b) ne

Tab.2

	Σ	Ano	Ne
Počet odpovědí	67	6	61
%	100%	9%	91%

Komentář:

Za běžnou součást období dospívání považuje šikanu pouze 6 dotazovaných, což představuje 9% z celkového počtu 67 respondentů.

Většina tedy šikanu za běžnou nepovažuje. Naštěstí.

Otázka č. 3

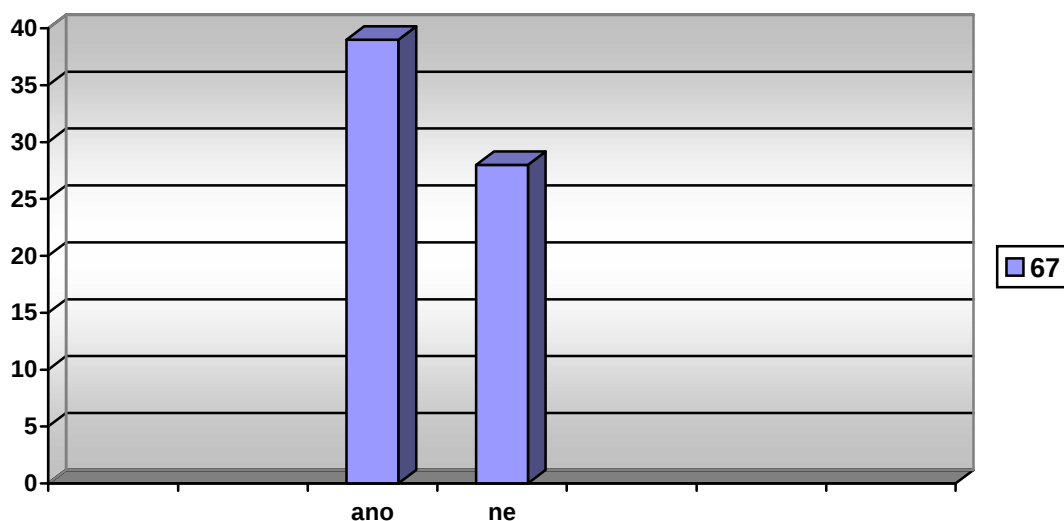
Myslíš, že příčinou šikany je často vyřizování účtů mezi spolužáky, jakási pomsta?

a) ano

b) ne

Tab.3

	Σ	Ano	Ne
Počet odpovědí	67	39	28
%	100%	58%	42%

Komentář:

39 žáků (=58%) si myslí, že šikana je častěji způsobena roztržkami mezi spolužáky, 28 (=42%) šikanu za způsob vyřizování účtů nepovažuje.

Je zřejmé, že většina žáků si příčiny šikany správně neuvědomuje a správně ji nehodnotí. Považuje ji pouze za jakousi „pomstu“, odvetu či vyrovnávání účtů. Zde je třeba posílit výchovnou stránku působení na žáky, více hovořit o problému, o kolektivu.

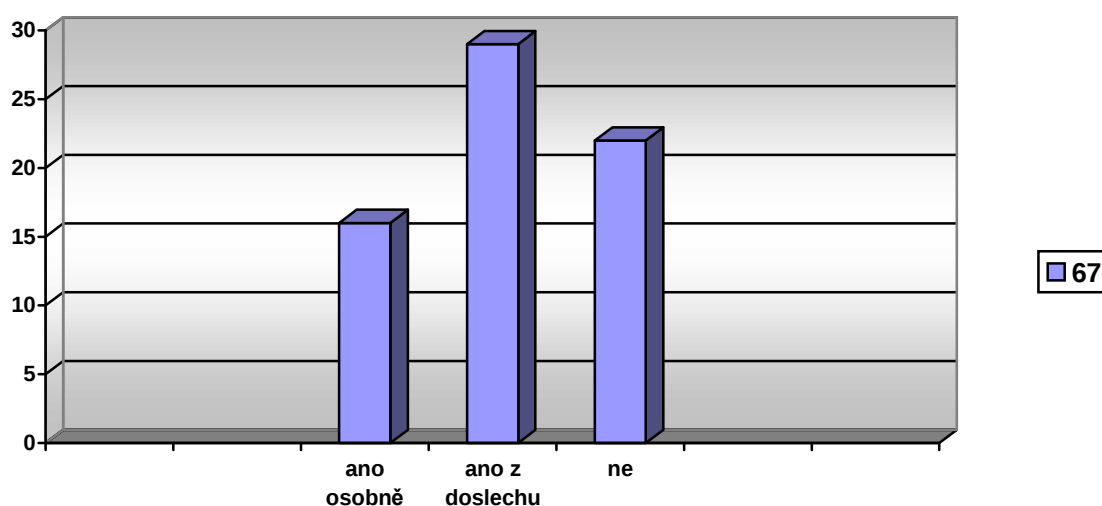
Otázka č. 4

Setkal ses s šikanou na vaší škole? (míněna i základní škola)

- a) ano, osobně b) ano, slyšel jsem o ní od spolužáků c) ne

Tab.4

	Σ	Ano, osobně	Ano, z doslechu	Ne
Počet odpovědí	67	16	29	22
%	100%	24%	43%	33%

Komentář:

Pouze 16 z dotazovaných (=24%) má se šikanou osobní zkušenosti, dalších 29 (=43%) o ní slyšelo od spolužáků a 22 (33%) nemá o šikaně žádné povědomí.

Dá se tedy říci, že většina (45 = 67%) o problému šikany na školách ví.

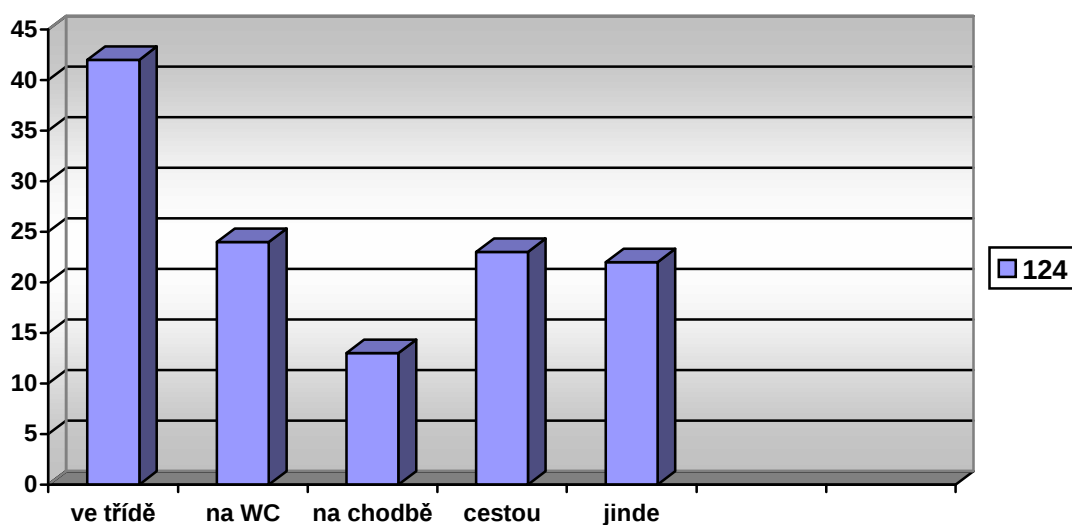
Otázka č. 5

Kde se šikana ve škole nejvíc vyskytuje?

- a) ve třídě
- b) na WC
- c) na chodbě
- d) cestou do (ze) školy
- e) jinde, kde?

Tab. 5

	Σ	a)	b)	c)	d)	e)
Počet odpovědí	124	42	24	13	23	22
%	100%	34%	19%	10%	19%	18%

Komentář:

Zde žáci opět volili více možností odpovědí, 100% tedy představuje 124 odpovědí.

42 dotazovaných (=34%) si myslí, že šikana se nejvíc vyskytuje ve třídě.

Pouze 24 dotazovaných (=19%) označuje za nejčastější prostor pro šikanu záchody.

Často se podle výsledků šetření šikana děje cestou ze školy - 23 odpovědí = 19%.

11 z dotazovaných neví, 3 žáci zvolili termín všude, 8 žáků na provozovně při praxi.

Je zajímavé, že prostory WC, které by se na první pohled jevily jako „vhodné“ prostředí (uzavřený prostor, většinou pedagogy nestřežený), nevolila ani pětina žáků. Naproti tomu prostor třídy, kde se většinou vyskytuje většina kolektivu a mohla by nějak zasáhnout vybralo 34% dotazovaných. Opět se tedy nabízí myšlenka, že ve výchově (nejen) mládeže a v boji proti šikaně máme značné rezervy.

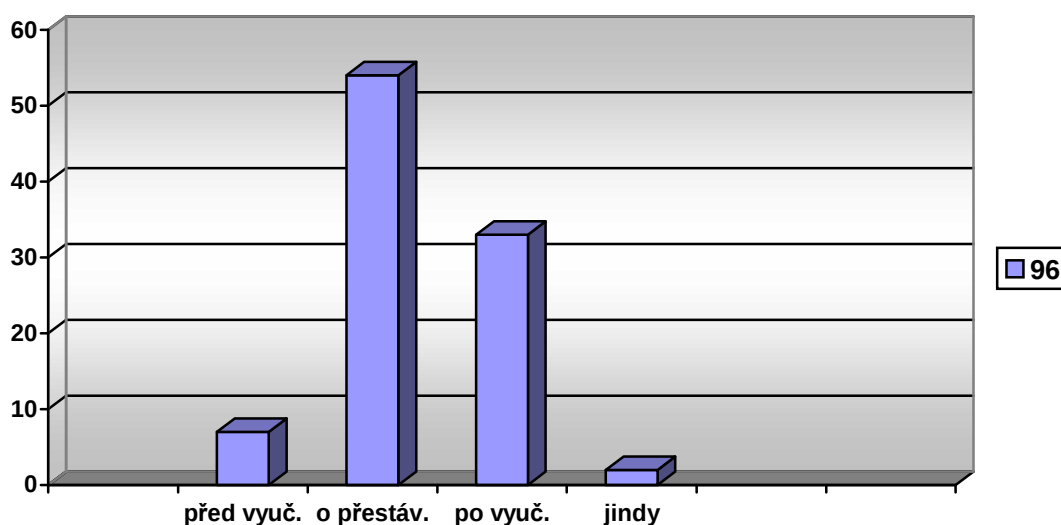
Otázka č. 6

Kdy se šikana nejvíc vyskytuje? – s ohledem na dobu

- a) před vyučováním
- b) o přestávce
- c) po vyučování
- d) jindy

Tab. 6

	Σ	a)	b)	c)	d)
Počet odpovědí	96	7	54	33	2
%	100%	8%	56%	34%	2%

Komentář:

54 dotazovaných (56%) odpovědělo, že šikana se nejvíce vyskytuje o přestávce. 33 dotazovaných (34%) volilo dobu po vyučování a jen 8% dotazovaných vybralo dobu před vyučováním. To souvisí zřejmě s tím, že poměrně velké procento našich žáků denně dojíždí a spoje bývají načasovány právě na začátek vyučování. Pozdním příchodem by aktéři šikany na sebe zároveň upozorňovali.

Dva z dotazovaných odpovědělo jindy, ale dobu blíže neupřesnili.

Někteří respondenti opět volili více možností odpovědí.

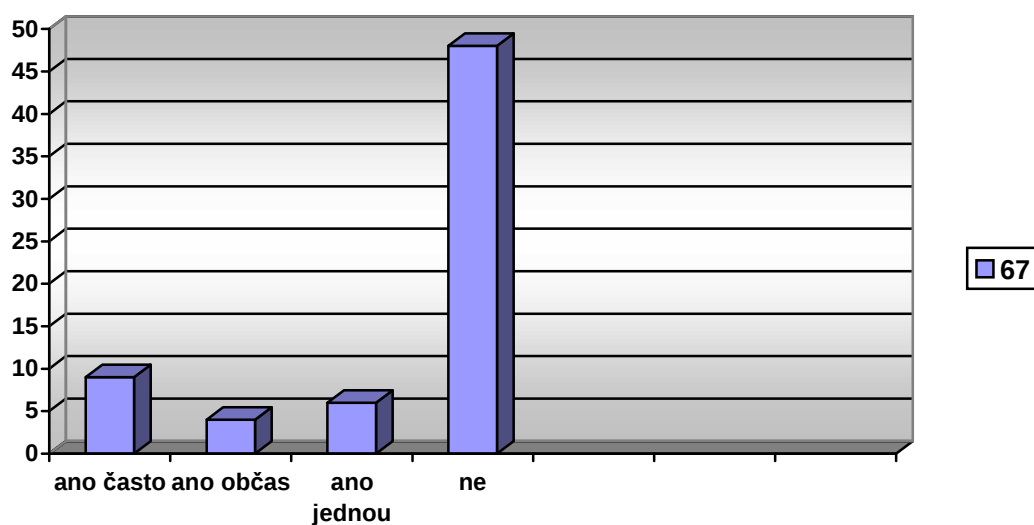
Otázka č. 7

Byl jsi někdy u toho, když někoho šikanovali?

- a) ano, často
- b) ano, občas
- c) ano, jednou
- d) ne

Tab. 7

	Σ	a)	b)	c)	d)
Počet odpovědí	67	9	4	6	48
%	100%	13%	6%	9%	72%

Komentář:

48 (= 72%) z dotazovaných se nikdy osobně s šikanou nesetkalo, 6 (9%) se stalo jejím svědkem pouze jednou, 4 (6%) se zúčastnilo šikany jen občas a 9 (13%) často.

Znamená to, že 19 respondentů (= 28%) má s šikanou osobní zkušenosti.

Zaznamenávám zde rozpor s otázkou č. 4, ze které vyplývá, že s šikanou se osobně setkalo pouze 16 respondentů.

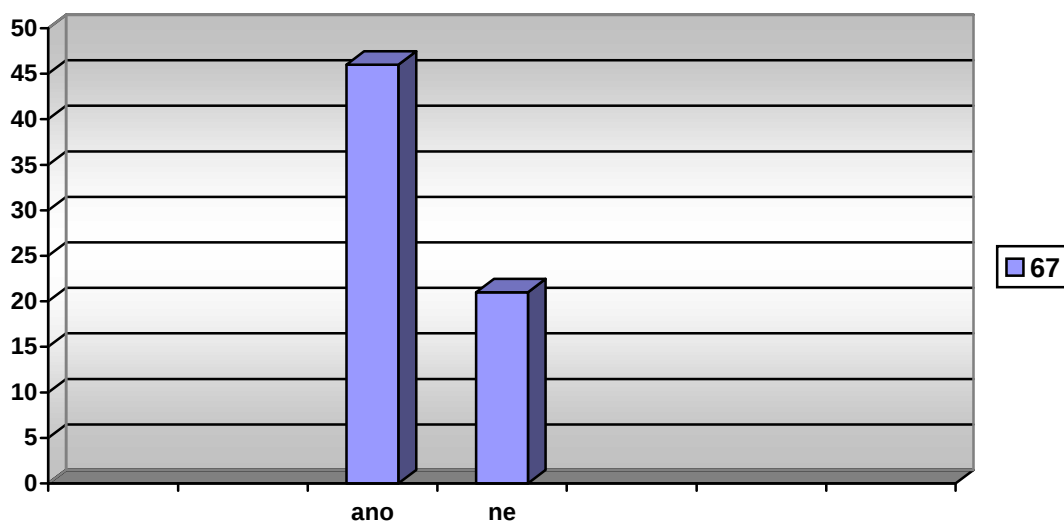
Otázka č. 8

Pomohl bys oběti?

- a) ano
- b) ne, proč?

Tab.č.8

	Σ	Ano	Ne
Počet odpovědí	67	46	21
%	100%	69%	31%

Komentář:

69% dotazovaných uvádí, že by šikanovanému pomohlo, 31% ne.

K záporné odpovědi bylo možno připsat důvod, některé z nich uvádím:

- ✓ šikanovaný si za to může sám
- ✓ to je každého věc, každý se má o sebe postarat sám
- ✓ byl bych taky šikanován
- ✓ mně by taky nikdo nepomohl
- ✓ nepletu se do věcí, do kterých mi nic není

- ✓ *pomohl bych jak komu*
- ✓ *nechci na sebe upozorňovat, nestojím o problémy*
- ✓ *pomohl, ale jen tomu, kdo za to, že ho někdo šikanuje opravdu nemůže*
- ✓ *přidal bych se*

Z těchto názorů je patrné, že žáci buď mají obavy o vlastní bezpečnost nebo se nechtějí zaplést do problému, který se jich „netýká“. Také se objevily názory, že oběť si za to může sama, tak proč to řešit.

Otázka č. 9

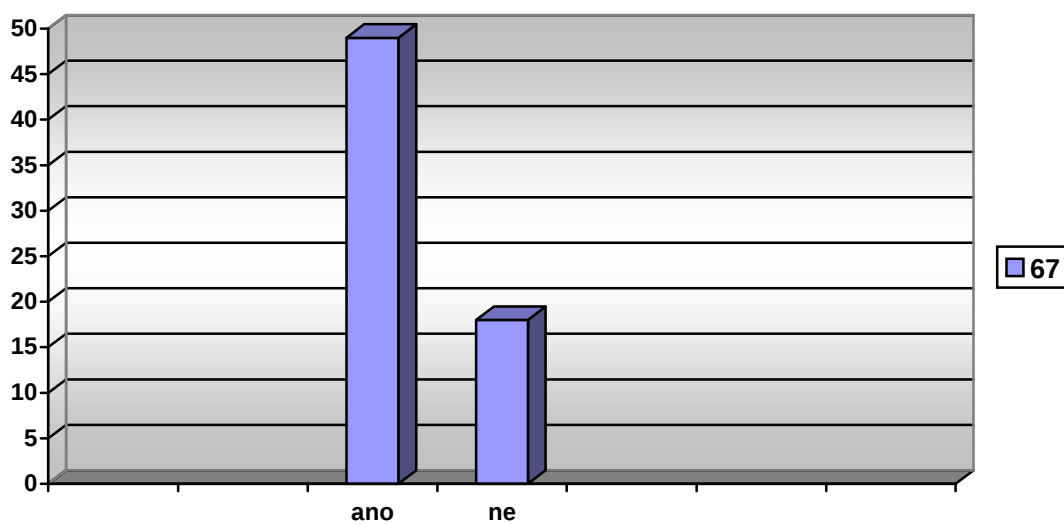
Věděl bys, komu to máš ohlásit?

a) ano, komu?

b) ne

Tab. 9 a) - Odpovědi ANO - NE

	Σ	Ano	Ne
Počet odpovědí	67	49	18
%	100%	73%	27%

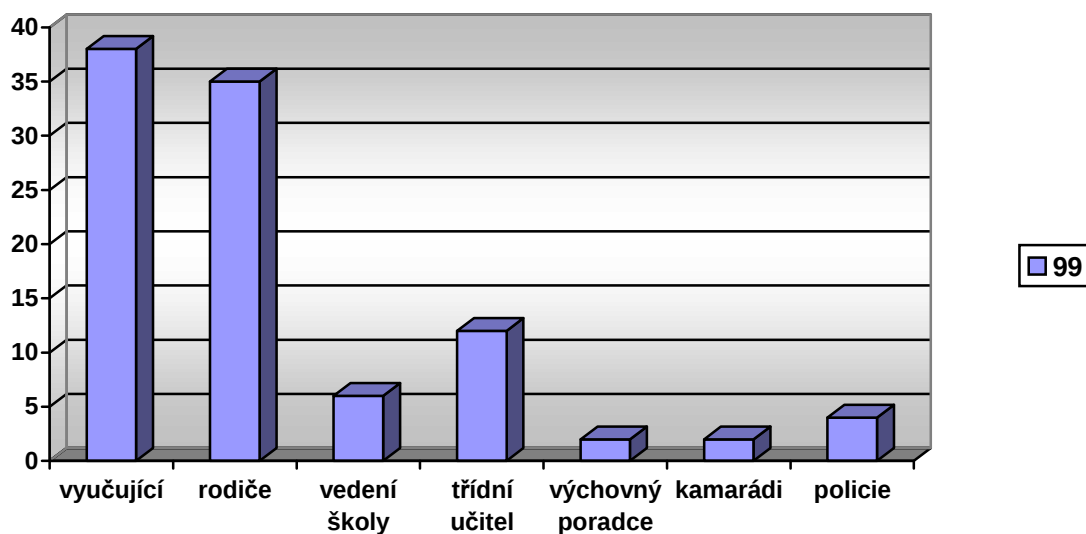

Komentář:

Z celkového počtu 67 dotazovaných by 27% nevědělo, komu šikanu ohlásit.

Tab. 9 b) - Výběr z variant u kladné odpovědi

	Σ	Vyučující	Rodiče	Vedení školy	Třídní učitel	Výchov. poradce	Kamarádi	Policie
Počet odpovědí	99	38	35	6	12	2	2	4
%	100%	39%	35%	6%	12%	2%	2%	4%

Komentář:

Z celkového počtu 49 kladných odpovědí by šikanu ohlásilo vyučujícímu 39%, konkrétně třídnímu učiteli 12%, vedení školy 6%, výchovnému poradci 2%, kamarádům 2%, policii 4% a rodičům 35% dotazovaných. Někteří opět uvedli více odpovědí, celkový počet odpovědí tedy nesouhlasí s počtem respondentů.

Otázka č. 10

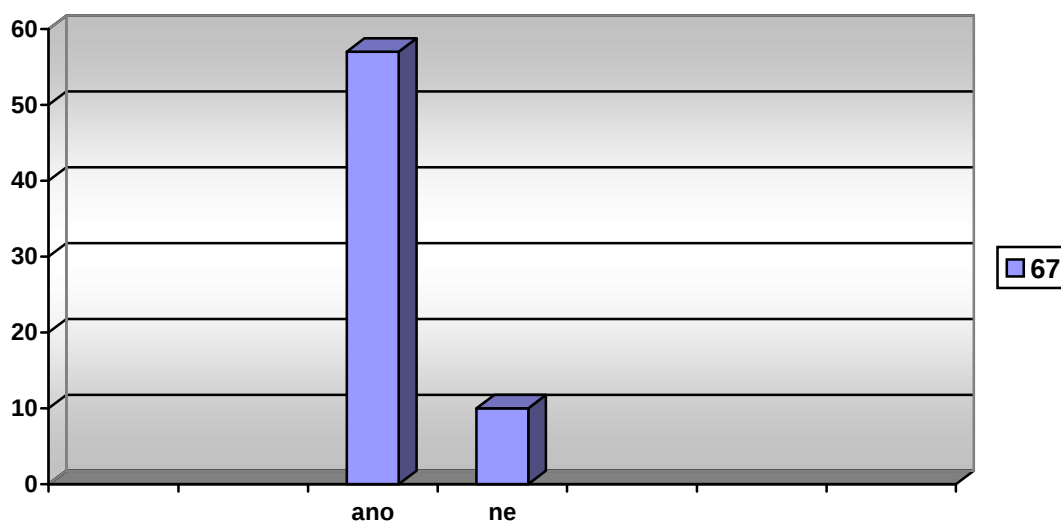
Kdybys byl sám šikanován, věděl bys, co máš dělat?

a) ano, co?

b) ne

Tab. 10

	Σ	Ano	Ne
Počet odpovědí	67	57	10
%	100%	85%	15%

Komentář:

57 z 67 dotázaných by vědělo, co dělat v případě, kdyby byli sami šikanováni, pouze 10 by nevědělo. Bohužel, pouze část z těch, co odpověděli kladně, konkretizovala, co by učinili.

Uvádím některé z odpovědí:

- ✓ domluvil bych se s kamarády a dostal by taky
- ✓ ohlásil bych to
- ✓ bránil bych se
- ✓ hodně bych křičel, abych přivolal lidi
- ✓ začal bych posilovat

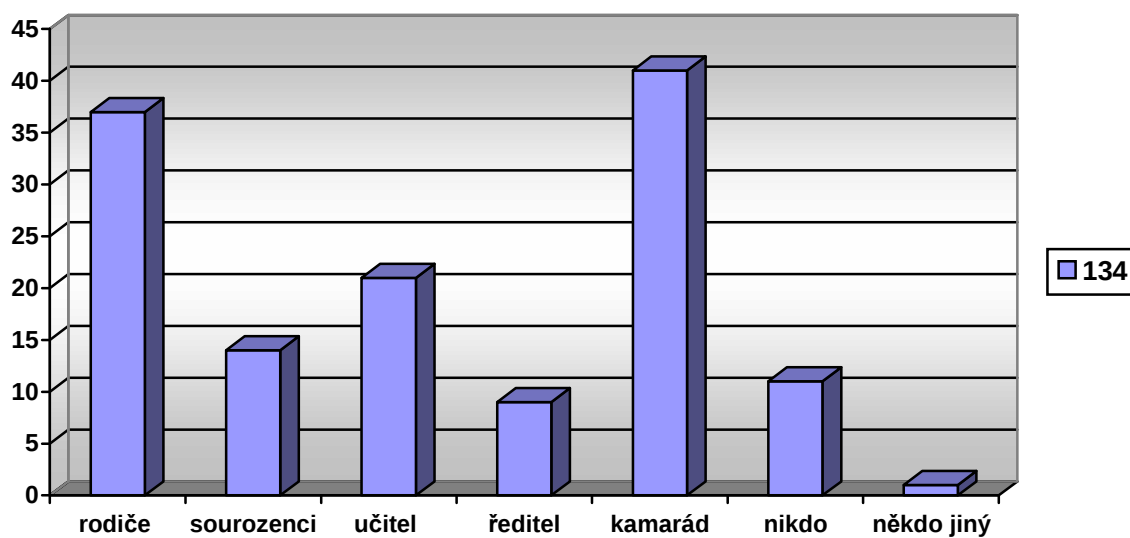
Otázka č. 11

Komu bys o šikanování řekl?

- a) rodičům
- b) sourozenci
- c) učiteli
- d) řediteli
- e) kamarádovi
- f) nikomu
- g) někomu jinému, komu?

Tab. 11

	Σ	a)	b)	c)	d)	e)	f)	g)
Počet odpovědí	134	37	14	21	9	41	11	1
%	100%	28%	10%	16%	7%	30,5%	8%	0,5%

Komentář:

28% dotázaných by se s problémem šikanování svěřila rodičům, 10% by volilo sourozence, 16%, resp. 7% by oslovilo učitele, resp. ředitele, 8% by se nesvěřilo vůbec. Jeden z dotázaných uvedl přítelkyni.

Nejvíce by však žáci důvěřovali kamarádům - 30,5%.

Vzhledem k tomu, že dalších 10% preferuje sourozence, usuzuji, že mladí očekávají pomoc a zastání spíše u svých vrstevníků, k nimž mají větší důvěru než k dospělým.

Zarážející je, že pouze necelá třetina by hledala pomoc u svých nejbližších - tedy u rodičů. Tento výsledek popírá hypotézu č. 4, kde jsem předpokládala, že to budou právě rodiče, komu by se svěřila většina.

Otázka č. 12

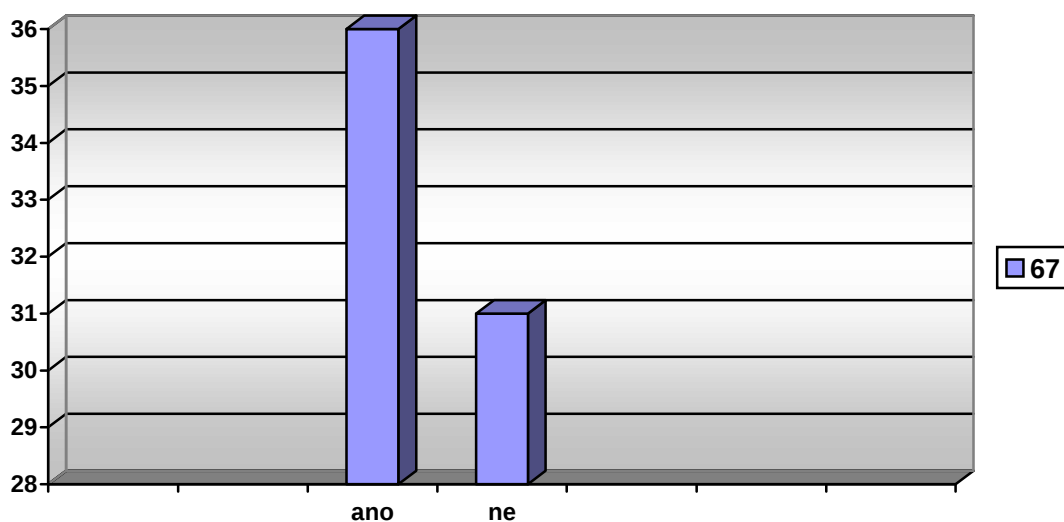
Myslíš, že je dobré požádat o pomoc učitele?

a) ano, proč?

b) ne, proč?

Tab. 12

	Σ	Ano	Ne
Počet odpovědí	67	36	31
%	100%	54%	46%

Komentář:

54% z dotázaných by se na učitele obrátila, 46% ne. Je vidět, že zhruba polovina žáků učiteli důvěřuje, zatímco druhá polovina ne.

Ne všichni dotázaní odpovídalo na otázku proč?, přesto byly odpovědi zajímavé.

Některé uvádím:

- Proč ano:
 - ✓ (učitel) ví, co dělat, má velký vliv na třídu
 - ✓ může to vyřešit za mě

- ✓ *poradí, co dělat*
- ✓ *může potrestat*
- Proč ne:
 - ✓ *(učitel) nic nevyřeší*
 - ✓ *řešil by to a bylo by to horší*
 - ✓ *budu pro ostatní práskač*
 - ✓ *agresor potřebuje jen dát za vyučenou a ne vyhodit ze školy*
 - ✓ *učitel je v dnešní době malá autorita*
 - ✓ *nepotřebuji pomoc*
 - ✓ *má své starosti (učitel)*
 - ✓ *ještě by to hodil na mě*

Z negativních odpovědí vycítíme obavu, že při ohlášení dotyčného ostatní odsoudí, že bude nařčen, že si problém způsobil sám, že násilí by se stupňovalo, dokonce že ani učitel by nic neřešil (má svých starostí dost). Zaznívá zde skepse - je zbytečné cokoliv řešit, stejně se nic nezmění, leda k horšímu. Velká nedůvěra k dospělým autoritám!

Otázka č. 13

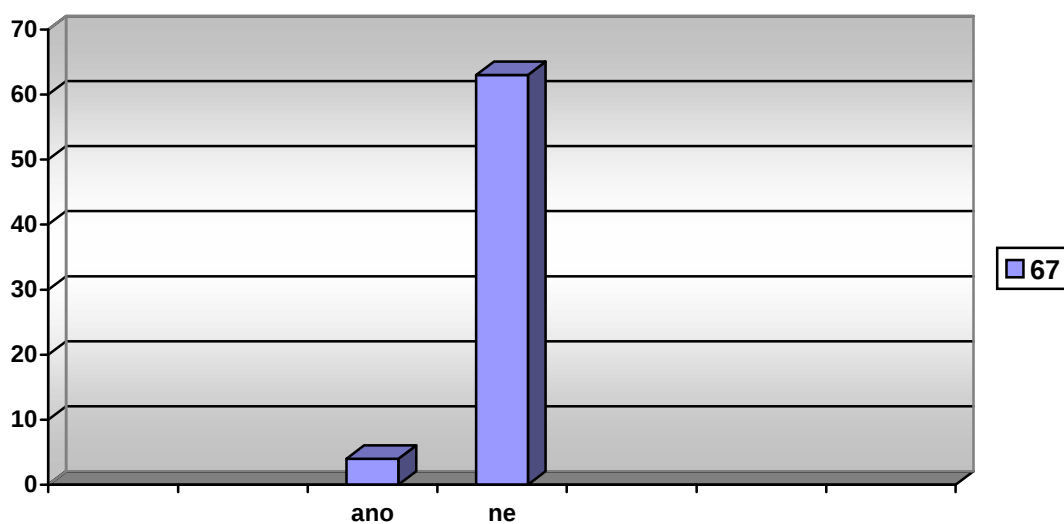
Stalo se ti někdy, že jsi nešel do školy, protože ses bál, že budeš šikanován?

a) ano

b) ne

Tab. 13

	Σ	Ano	Ne
Počet odpovědí	67	4	63
%	100%	6%	94%

Komentář:

94% dotázaných neměla z šikany takové obavy, aby se bála jít do školy, kladně odpověděli pouze 4 (= 6%).

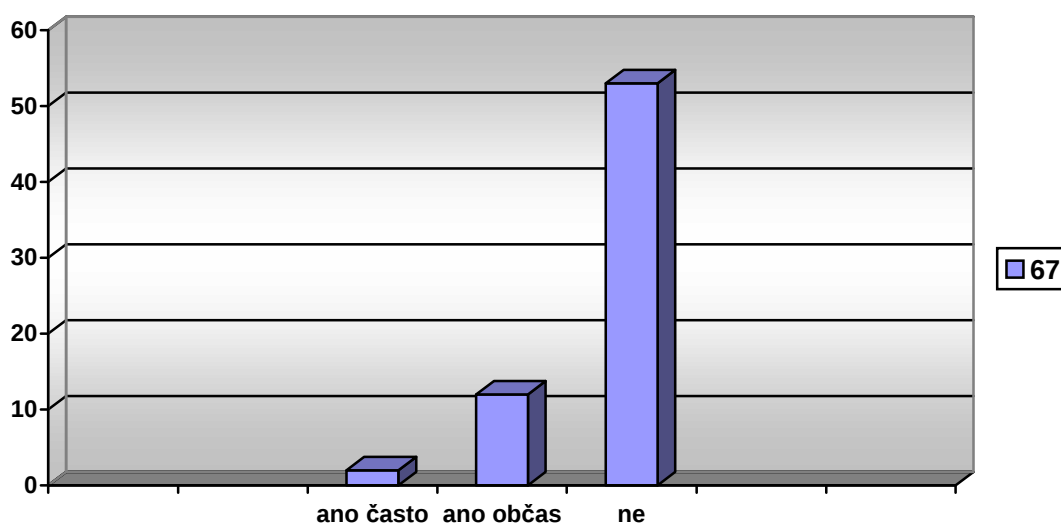
Otázka č. 14

Byl jsi někdy sám šikanován?

- a) ano, často
- b) ano, občas, jednou
- c) ne

Tab. 14

	Σ	Ano, často	Ano, občas, jednou	Ne
Počet odpovědí	67	2	12	53
%	100%	3%	18%	79%

Komentář:

79% dotazovaných nebylo nikdy šikanováno, 18% bylo šikanováno občas nebo jednou, 3% zažilo časté šikanování.

To znamená, že šikanu na vlastní kůži prodělalo celkem 21% dotázaných z daného vzorku.

Otázkou zůstává, nakolik se toto číslo (oproti celostátně udávaným číslům) dá považovat za směrodatné, uvážíme-li, že většina respondentů určité projevy šikany jako je nadávání a zesměšňování za šikanu vůbec nepovažuje.

Otázka č. 15

Jak bys ty sám potrestal šikanu?

Některé z odpovědí:

- ✓ *šikanou*
- ✓ *ručně*
- ✓ *vyhazovem*
- ✓ *zvýšit dozor*
- ✓ *školní policie*
- ✓ *kamery*
- ✓ *diagnostický ústav*
- ✓ *pokutou*
- ✓ *veřejnou prací*
- ✓ *jeden den o víkendu ve škole*
- ✓ *nenabírat žáky se zhoršeným stupněm z chování*
- ✓ *ochota kolektivu zastat se, domluva*
- ✓ *nevím*
- ✓ *nijak*

Poslední otázka byla otevřená, každý z dotázaných mohl vypsát svůj názor na řešení šikany.

Odpovědi byly velmi různé, bohužel většina z nich by šikanu řešila stylem „oko za oko, zub za zub“. Je vidět, že většina se kloní k hrubému násilí, případně k vyloučení z kolektivu. Restrikce tedy převládá nad výchovou, rozhovorem, osvětou. Vidím v tom obraz naší současné společnosti a také se domnívám, že mnoho dětí se s násilím setkává všude kolem sebe i ve svém nejbližším okolí a přejímá pak tyto normy chování za vlastní.

V odpovědích padly také, byť v silné menšině, zajímavé návrhy jako víkend ve škole, což snad jasně dokládá přístup a vztah žáků ke škole, kterou berou jako nutné zlo.

Pouze dva z dotázaných by zapracovali v oblasti výchovy, posílili by dialog mezi žáky a učiteli, působili na morálku kolektivu.

Čtyři z žáků by šikanu neřešili vůbec.

3.5 Ověření platnosti hypotéz

Hypotéza č. 1

Předpokládám, že se většina žáků se šikanou již setkala nebo o ní slyšela.

V otázkách č. 4,5,6 a 7 se zabývám tím, zda se dotázaní již s šikanou setkali a zda mají představu, kde a kdy se šikana nejvíc vyskytuje.

Z odpovědí jsem zjistila, že 67% dotázaných se s šikanou setkala nebo o ní slyšela. Z toho tedy vyplývá, že hypotéza č. 1 je splněná. Přesto mohu říci, že jsem počítala s vyšším procentem.

Hypotéza č. 2

Předpokládám, že osobní zkušenosti se šikanou má méně než 40% dotázaných

Tato hypotéza je řešena v otázkách 13 a 14. Z výsledků otázky 14 pak vyplývá, že celkem 21% dotazovaných bylo v životě alespoň jednou šikanováno. Hypotéza je tedy potvrzena.

Hypotéza č. 3

Předpokládám, že většina dotazovaných by oběti šikany pomohla

Jak vyplývá z otázky č. 8, šikanovaným by pomohlo 46 ze 67 dotazovaných, což představuje 69%. Hypotéza je tedy potvrzena.

Jsou však zarážející některé ohlasy a komentáře, proč by respondent oběti nepomohl. Odpovědi typu „...*může si za to sám...*“, ...*každý se má o sebe postarat sám...*“ nebo „...*nepletu se do věcí , do kterých mi nic není...*“ svědčí o nekolegialitě a vůbec o tom, jak málo jsou mladí informováni a jak málo se s nimi o problému šikany mluví, jak málo o ní vědí.

Odpovědi „...*byl bych taky šikanován...*“ či „...*mně by taky nikdo nepomohl...*“ naznačují určitou skepsi, nedůvěru, že někdo problém vůbec bude chtít řešit.

Odpověď „...*přidal bych se...*“ sice zazněla pouze jednou, ale zde můžeme spekulovat o tom, nakolik byli dotázaní sami k sobě a ke mně upřímní.

Hypotéza č. 4

Předpokládám, že většina dotazovaných by se s problémem šikany svěřila rodičům

Jak vyplývá z otázky č. 11, rodičům by se svěřilo 37 ze 134 dotázaných, což představuje 28%, tedy necelou třetinu. Tento výsledek jednoznačně popírá hypotézu č. 4. Tento závěr potvrzuje i výsledek položky č. 9, kde je dotazováno, komu by dotyčný šikanu ohlásil. Rodiče zde volilo 35 z 99 dotázaných, což je 35%, tedy opět pouze třetina.

Hypotéza č. 5

Předpokládám, že jen málo dotazovaných si myslí, že v boji proti šikaně je vhodná výchova, rozhovor a „osvěta“ vůbec, spíš by problém řešili silou.

Na tuto otázku neodpověděla skoro třetina dotázaných, nasbírala jsem pouze 45 odpovědí, ze kterých pouze ve dvou případech zazněl návrh na častější práci kolektivu, na rozhovor a snahu o pochopení problému a o jeho řešení. Ze 45 odpovědí bylo 31, tedy celých 69% pro násilí Hypotéza se potvrdila.

3.6. Případová studie

Náš příběh vychází z konkrétní situace. Je však modifikován do obecnější polohy, protože kopíruje některé jevy, které jsou vícečetné.

Již od počáteční školy, od třetí třídy základní školy se začaly projevovat některé symptomy šikany. Nebyly však řešeny, přesněji vyjádřeno přehlíženy a důsledkem tohoto ignorování ze strany učitelky byl důsledek, že klima třídy bylo ovlivněno tímto negativním jevem a učitelka zůstala na okraji možného vlivu na jeho řešení.

Příčinou bylo chování chlapce, který postupně začal atakovat většinu žáků a třídu ovládal strach. Nikdo neprotestoval a všichni začali plnit jeho příkazy. Ve vyšších třídách se celá záležitost dostala do středu zájmu výchovné poradkyně, která správně diagnostikovala podstatu vzniklého stavu.

Předně identifikovala příčinu a hlavního aktéra šikany, který si během svého násilného chování získal i přímé a tiché spojence. Změnil se i objekt šikany. Staly se jím zejména dívky a styl dostal obraz i sexuálního obtěžování. Byla požádána o pomoc psycholožka a požádána matka onoho chlapce, aby souhlasila s vyšetřením na psychiatrickém oddělení. Výsledkem byla diagnóza nutného umístění do diagnostického ústavu a podrobného stanovení příčin vážných poruch chování. Výsledek zatím není jistý, ale jeho chování na našem středním odborném učilišti nasvědčuje, že bude potřeba jeho chování věnovat soustředěnou pozornost a jednotný postup celého pedagogického kolektivu.

Kdyby celý případ byl řešen již od počátku, mohla být socializace tohoto chlapce řešena ve stádiu, kdy byla snáze napravitelná a možná zcela odstranitelná.

Z tohoto stručného nástinu podle našeho zjištění plynou určitá pravidla, která je možné generalizovat pro případy násilnických sklonů a chování u žáků a studentů všech typů školních zařízení:

1. Případy je nutné identifikovat již v počátečním stádiu.
2. Obecně platí, že ten, kdo se o věc zajímá včas, také včas pomáhá.
3. Při výchovném působení je nutné dbát na to, aby všichni činitelé nutní pro vytvoření pozitivního sociálního klimatu ve škole i ve třídě postupovali koncentrovaně.

4. Každý učitel by měl vědět, co se děje pod hladinou jeho třídy.
5. Je potřeba, aby se do diskuse zapojili i žáci, studenti a proto integrativní chování učitele vede k získání jejich důvěry.
6. Příznivé klima ve třídě a ve škole může vytlačit z edukační scény hrubost a násilí.
7. Bylo by podstatnou chybou se domnívat, že celá věc je pouze záležitostí školy. Je potřeba se zamyslet nad tím, jakým vzorem jsou pro mládež dospělí a v našem případě celý pedagogický kolektiv.

4. ZÁVĚR

Ve své práci se zabývám jedním ze sociálně patologických jevů ve školách - šikanou - v souvislosti s výchovou mládeže.

Při vypracování této práce se mi potvrdilo, že problém šikany se na učilišti vyskytuje a že většina žáků se s šikanou již setkala. Žáci mají o šikaně určité povědomí, ale mnozí z nich nejsou schopni nebo nechtějí do problému zasahovat nebo jej řešit. Také se nepotvrdila jedna z mých hypotéz, že při potížích se šikanováním by se žáci se svými problémy svěřili svým nejbližším - rodičům a už vůbec by se neobrátili na své učitele. Učitel pro žáka nepředstavuje dostatečnou autoritu a v neposlední řadě má při řešení značně svázané ruce, protože zákon, jak se zdá, pamatuje na práva všech a tedy i (pokud ne v první řadě) na práva agresorů - tedy násilníků.

Pokud se týká způsobu, jak by mladí řešili problém šikanování, z výzkumu jasně vyplývá, že většina by se klonila k hrubému násilí. Důvody k takovému řešení jistě není nutno zvlášť rozvádět. Žijeme-li ve společnosti, kde jsme denně prostřednictvím televizní obrazovky zahlcováni spoustou informací obsahujících násilí, kdy většina vysílacího času je věnována pořadům, ze kterých se na nás valí hektolitry krve, kdy i v dětských seriálech převládá násilí, kdy vzrůstá agrese, kdy násilník se většinou svých práv dokáže dovolat, zatímco oběť je zákonem často znevýhodňována, pak se nemůžeme divit, že mladí tyto normy přebírají a také se jimi řídí. Těžko můžeme předpokládat, že mladí budou preferovat ve svém jednání metody domluvy, rozhovoru, osvěty, prostě výchovy, když jsou prostřednictvím médií seznamování s případy, kdy násilí vítězí na plné čáře.

Zeptáme-li se dnes střední a starší generace, jaká je vlastně ta dnešní mládež, většina z nás jednoznačně odpoví, že mladí dnes jsou drzí, nevychovaní, co všechno si dovolí, že všechno mají a ničeho a nikoho si neváží. Jistě, ale tihle mladí si dovolí pouze to, co jim dovolíme my. Mladí dnes nejsou ani lepší ani horší než dřív, jsou jen tací jaké jsme si je vychovali. My všichni. Ano, učitel je a vždy bude tím, kdo dětem zprostředkovává předávání informací a jistě je a má být i vychovatelem, který ovlivňuje děti přímo i nepřímo. Dobrý učitel jistě umí využít nejrozumnější příležitosti k tomu, aby své žáky dovedl k ochotě pomáhat, k trpělivosti, pravdomluvnosti, empatii, kdo tlumí první náznaky diskriminace, rasismu, šikany.

Na stále čtenější případy šikany na školách reagovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy svým metodickým pokynem platným od roku 2001. (čj. 14514/2000-51). Byly stanoveny pokyny pro vyšetřování šikany v následujících krocích:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi šikany.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
4. Zajištění ochrany obětem.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

V případě fyzického násilí :

1. Bezprostřední záchrana oběti.
2. Domluva pedagogů na spolupráci a postupu vyšetřování.
3. Zabránění agresorů na křivé výpovědi.
4. Pomoc a podpora oběti.
5. Nahlášení policii.
6. Vlastní vyšetřování.

Někteří odborníci doporučují v léčbě šikany asertivní chování, tzn. , že dítě se má šikanujícím neohroženě postavit a bránit se. To však má pozitivní výsledek pouze na počátku, ale v pozdějším stádiu to oběť opět smete. Na „léčbě“ se musí podílet všichni, kdož participují na edukačním procesu, tedy učitelé, rodiče i spolužáci. Je si ovšem třeba uvědomit, že šikana má nejenom přímé, ale i nepřímé účastníky. Agresor může mít vlivné přímluvce právě z řad rodičů, na jejich sponzorských darech je škola více či méně závislá, ale tato skutečnost vede vždy k tomu, že se věc nerozbírá, neanalyzuje, ale zahlazuje a zastírá.

V boji proti šikaně je potřeba postupovat kvalifikovaně, soustředěně, koordinovaně a cílevědomě. Prostě vyjádřeno pedagogové musí být na tento jev trénováni, připravováni v rámci svých pedagogických kompetencí.

Znamená to, kromě jiného, vytvořit užší realizační tým, který bude se šikanou doslova bojovat. Proti násilí je potřeba soustředěný útok, pevně stanovený postup a kvalifikovaný tým. Tento „realizační“ tým (ředitel školy, třídní učitel, metodik prevence, metodik programu školy podporující zdraví, autor projektu) by měly naplňovat scénáře, tak jak jsou například prezentovány v pojetí Michala Koláře (autora publikací *Bolest šikanování* a *Skrytý svět šikany*).

Kolářova metoda byla popsána v časopisu Respekt (11, z 12.-18. března 2007).

Kolář zároveň doporučuje zavedení třídnických hodin, které by byly věnovány speciálně problému šikany. Je potřeba vytvořit atmosféru přímého odsouzení šikany, i když toto slovo nepoužíváme. Z vlastní zkušenosti mohu uvést, že je lépe mluvit o vztazích, diskutovat o problémech, které se v kolektivu třídy nebo školy projevily. Nemůžeme ovšem pouze diskutovat, ale také hledat možná řešení a dohodnout se na postupu optimálního řešení. Tím docházíme i příčinám agresivního a záludného chování jedinců i skupin a upozornění na jeho důsledky. Tím se dostáváme do určité kontrapozice naší úvodní části závěru. Je to však názor, který je na základě Kolářovy teorie realizován a přináší pozitivní výsledky. Předpokladem ovšem je, že vytvořený tým je erudovaný a kooperativní. Obecně ovšem platí, že šikana je pouze jedním z negativních edukačních jevů v naší škole. Náš dílčí pohled ukazuje na její nebezpečí a názory edukantů na její výskyt.

5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Bendl, S.: *Prevence a řešení šikany ve škole*, ISV, Praha 2003

Bertrand, Y.: *Soudobé teorie vzdělání*. Portál, s.r.o., Praha 1998, ISBN 80-7178-216-5

Kolář, M.: *Skrytý svět šikanování ve školách*, Portál, s.r.o., Praha 1997

Pelikán, J.: *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava 1995, ISBN 80-85498-27-8

Průcha, J., Walterová E., Mareš J.: *Pedagogický slovník*, Portál, s.r.o., Praha 2003, ISBN 80-7178-252-1

Říčan, P.: *Agresivita a šikana mezi dětmi*, Portál, s.r.o., Praha 1995

Časopisy:

Učitelské noviny – týdeník pro učitele a přátele školy č. 28, 21.8.2007, Praha: Gnosis, spol. s r.o., ISSN 0139-5718

Učitelské noviny – týdeník pro učitele a přátele školy, Č. 29, 2.9.2008, Praha: Gnosis, spol. s r.o. ISSN 0139-5718

Respekt, 11, 12-18. března 2007

Další prameny:

<http://www.msmt.cz/dokumenty/2001-1>

http://www.sikana.cz/sikana_a_tv.html

<http://www.wikipedia.org>

6. SEZNAM PŘÍLOH

1. Dotazník
2. Prezentace

PŘÍLOHA Č. 1

Dotazník:

1) Které z následujících projevů považuješ za šikanu?

- a) nadávání
- b) uhození
- c) zesměšňování
- d) poškozování věcí
- e) vymáhání peněz
- f) vymáhání svačin
- g) něco jiného - co?

2) Máš pocit, že šikana je jen naprosto běžnou součástí procesu dospívání?

- a) ano
- b) ne

3) Myslíš, že příčinou šikany je často vyřizování účtů mezi spolužáky, jakási pomsta?

- a) ano
- b) ne

4) Setkal ses s šikanou na vaší škole? (míněna i základní škola)

- a) ano, osobně
- b) ano, slyšel jsem o ní od spolužáků
- c) ne

5) Kde se šikana ve škole nejvíc vyskytuje?

- a) ve třídě
- b) na WC

- c) na chodbě
- d) cestou do (ze) školy
- e) jinde, kde?

6) Kdy se šikana nejvíc vyskytuje? – s ohledem na dobu

- a) před vyučováním
- b) o přestávce
- c) po vyučování
- d) jindy

7) Byl jsi někdy u toho, když někoho šikanovali?

- a) ano, často
- b) ano, občas
- c) ano, jednou
- d) ne

8) Pomohl bys oběti?

- a) ano
- b) ne, proč?

9) Věděl bys, komu to máš ohlásit?

- a) ano, komu?
- b) ne

10) Kdybys byl sám šikanován, věděl bys, co máš dělat?

- a) ano, co?

b) ne

11) Komu bys o šikanování řekl?

a) rodičům

b) sourozenci

c) učiteli

d) řediteli

e) kamarádovi

f) nikomu

g) někomu jinému, komu?

12) Myslíš, že je dobré požádat o pomoc učitele?

a) ano, proč?

b) ne, proč?

13) Stalo se ti někdy, že jsi nešel do školy, protože ses bál, že budeš šikanován?

a) ano

b) ne

14) Byl jsi někdy sám šikanován?

a) ano, často

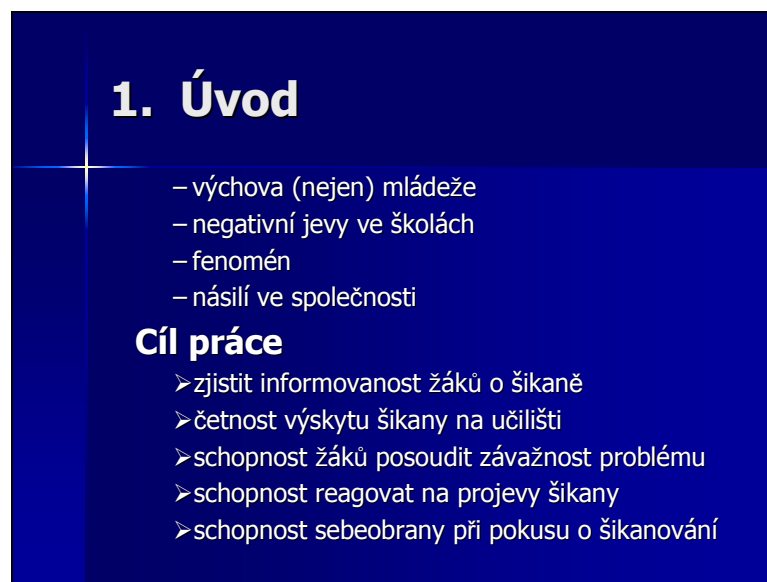
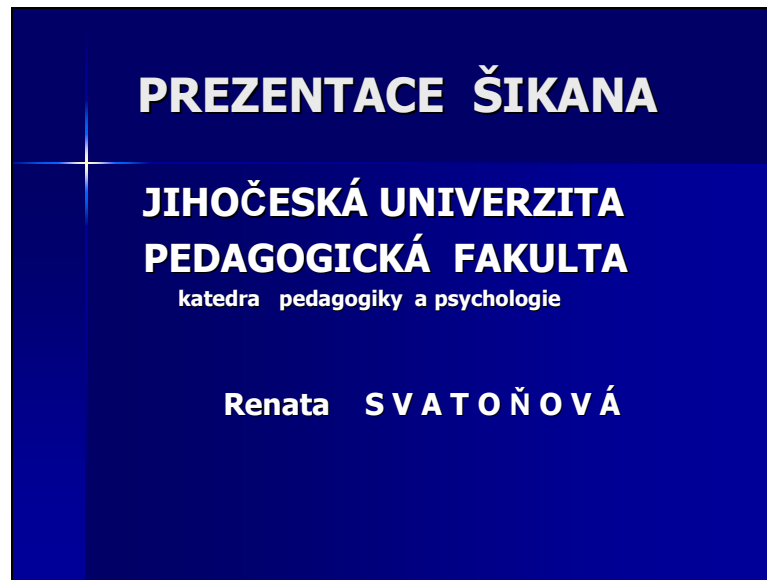
b) ano, občas, jednou

c) ne

15) Jak bys ty sám potrestal šikanu?

Příloha č. 2

Prezentace

2. Základní pojmy

Šikana - forma agresivního chování, kdy si agresor zjednává nebo udržuje převahu nad svou obětí

Cíl agresora – pocit moci, převahy, výhoda

Hlavní znaky šikany:

- nepoměr sil mezi obětí a agresorem
- opakovanost
- patrný úmysl ublížit

Základní pojmy

- **agresivita** - akcí nebo slovem
 - vytváření agresivních sklonů (instinkt)
 - příčiny agrese – citová deprivace, úzkost, temperament (výchova)
- **agresor** – touha dominovat, bez citového zázemí
- **oběť** - odlišující se jedinec

3. Vývoj šikany

1. stadium – Ostrakismus
2. stadium - Fyzická agrese a přitvrzování manipulace
3. stadium - Vytvoření jádra
4. stadium - Většina přijímá normy
5. stadium - Totalita neboli dokonalá šikana

4. Projevy šikany

- skryté
- zjevné
 - ❖ verbální
 - ❖ fyzické
 - ✓ pasivní snášení ponižování
 - ✓ dobrovolné vykonávání činností

varovné ukazatele **nepřímé** – jedinec - strach jít ráno do školy, záškoláctví, zhoršení prospěchu, ztráta zájmu o učení, porucha soustředění, pobývání v blízkosti učitelů, opakované ztráty peněz či osobních věcí

varovné ukazatele **přímé** - chování okolí vůči jedinci – ponižování, zesměšňování, nadávky, fyzické napadání

5. Příčiny šikany

- nuda, touha po zážitcích, zkušenostech, senzacích
- představa, že agresor by se měl chovat jako chlap - být mužně tvrdý, nebýt změkčilý
- dlouhotrvající frustrace s následkem agresivity nebo zvýšené soutěživosti
- citová deprivace - ovlivnění zejména rodinou
- touha po moci a snaha ovládat druhé
- probuzený motiv krutosti uspokojovaný právě šikanou
- zvědavost, kam až můžu zajít, co všechno oběť vydrží
- na oplátku za šikanu šikanuji jiného, abych se nestal znovu obětí

6. Následky šikany

- **Agresor** – antisociální postoje, prospěch z agrese
- **Kolektiv** – společnost nedokáže zajistit bezpečnost, porušení mravních a zákonných norem nepotrestáno
- **Oběti** - posttraumatické stresové poruchy - zhoršení pracovních výsledků (školního prospěchu)
 - ❖ absence
 - ❖ pokles sebevědomí a sebehodnocení
 - ❖ problémy s navazováním vztahů
 - ❖ **kumulovaný efekt** – pocit, že si šikanování zaslouží, v budoucnu neetické chování a násilí

7. Řešení šikany

- Prevence

8. Praktická část

Cíl

- zjistit úroveň vědomosti o výskytu šikany u žáků SOU

Hypotézy praktické části

■ Hypotéza č. 1

Předpokládám, že se většina žáků se šikanou již setkala nebo o ní slyšela

■ Hypotéza č. 2

Předpokládám, že osobní zkušenosti se šikanou má méně než 40% dotazovaných

■ Hypotéza č. 3

Předpokládám, že většina dotazovaných by oběti šikany pomohla

■ Hypotéza č. 4

Předpokládám, že většina dotazovaných by se s problémem šikany svěřila rodičům

■ Hypotéza č. 5

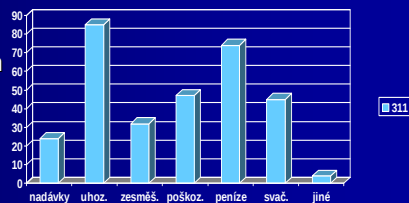
Předpokládám, že jen málo dotazovaných si myslí, že v boji proti šikaně je vhodná výchova, rozhovor a „osvěta“ vůbec, spíš by problém řešili silou.

Výsledky šetření

Otázka č. 1

Které z následujících projevů považuješ za šikanu?

- nadávání
- uhození
- zesměšňování
- poškozování věcí
- vymáhání peněz
- vymáhání svačín
- něco jiného – co?

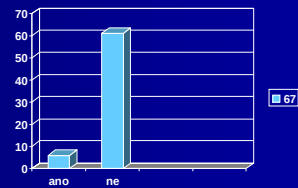

311

Otázka c. 2

Máš pocit, že šikana je jen naprosto běžnou součástí procesu dospívání?

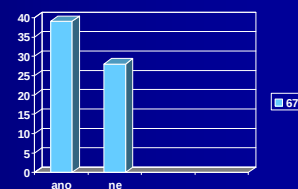
- ano
- ne

Otázka č. 3

Myslíš, že příčinou šikany je často vyřizování účtů mezi spolužáky, jakási pomsta?

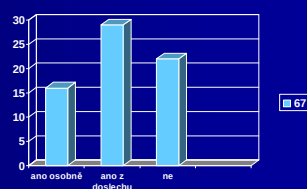
- ano
- ne

Otázka č. 4

Setkal ses s šikanou na
vaší škole? (míněna
i základní škola)

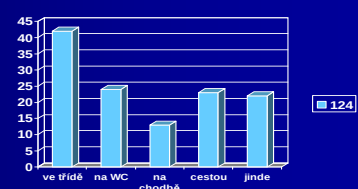
- ano, osobně
- ano, slyšel jsem o ní od spolužáků
- ne

Otázka č. 5

Kde se šikana ve škole
nejvíce vyskytuje?

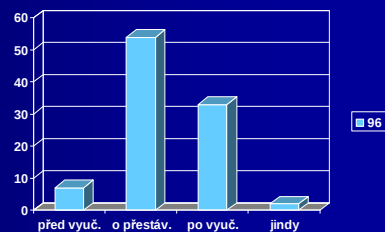
- ve třídě
- na WC
- na chodbě
- cestou do (ze) školy
- jinde, kde?

Otázka č. 6

Kdy se šikana nejvíc vyskytuje?

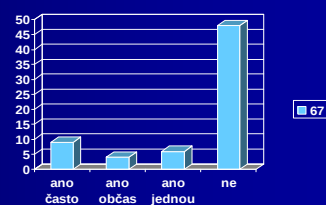
- před vyučováním
- o přestávce
- po vyučování
- jindy

Otázka č. 7

Byl jsi někdy u toho, když někoho šikanovali?

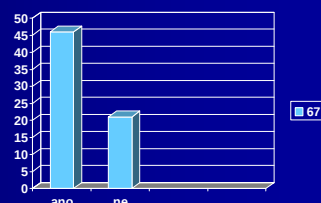
- ano, často
- ano, občas
- ano, jednou
- ne

Otázka č. 8

Pomohl bys oběti?

- ano
- ne, proč?
- ✓ šikanovaný si za to může sám
- ✓ to je každého věc, každý se má o sebe postarat sám
- ✓ byl bych taky šikanován
- ✓ mně by taky nikdo nepomohl
- ✓ nepletu se do věcí, do kterých mi nic není
- ✓ pomohl bych jak komu
- ✓ nechci na sebe upozorňovat, nestojím o problémy
- ✓ pomohl, ale jen tomu, kdo za to, že ho někdo šikanuje opravdu nemůže
- ✓ přidal bych se

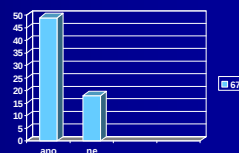

67

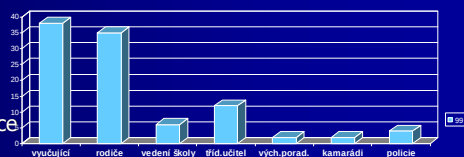
Otázka č. 9

Věděl bys, komu to máš ohlásit?

- ano, komu?
- ne
- ✓ vyučující
- ✓ rodiče
- ✓ vedení školy
- ✓ třídní učitel
- ✓ výchov. poradce
- ✓ kamarádi
- ✓ policie

67

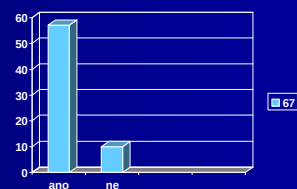

69

Otázka č. 10

Kdybys byl sám šikanován,
věděl bys, co máš dělat?

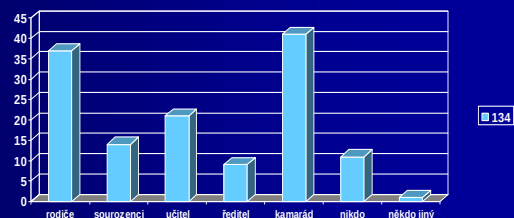
- ano, co?
 - ✓ domluvil bych se s kamarády a dostal by taky
 - ✓ ohlásil bych to
 - ✓ bránil bych se
 - ✓ hodně bych křičel, abych přivolal lidi
 - ✓ začal bych posilovat
- ne

Otázka č. 11

Komu bys o šikanování
řekl?

- rodičům
- sourozenci
- učiteli
- řediteli
- kamarádovi
- nikomu
- někomu jinému, komu?

Otázka č. 12

Myslíš, že je dobré požádat o pomoc učitele?

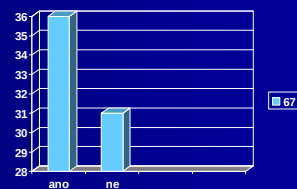
- ano, proč?
- ne, proč?

Proč ano:

- ✓ *(učitel) ví, co dělat, má velký vliv na třídu*
- ✓ *může to vyřešit za mě*
- ✓ *poradí, co dělat*
- ✓ *může potrestat*

Proč ne:

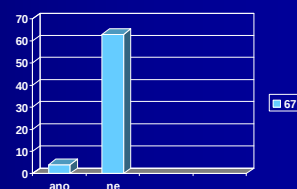
- ✓ *(učitel) nic nevyřeší*
- ✓ *řešil by to a bylo by to horší*
- ✓ *budu pro ostatní práškač*
- ✓ *agresor potřebuje jen dát za vyučenou a ne vyhodit ze školy*
- ✓ *učitel je v dnešní době malá autorita*
- ✓ *nepotřebuju pomoc*
- ✓ *má své starosti (učitel)*
- ✓ *ještě by to hodil na mě*

Otázka č. 13

Stalo se ti někdy, že jsi nešel do školy, protože ses bál, že budeš šikanován?

- ano
- ne

Otázka č. 14

Byl jsi někdy sám šikanován?

- ano, často
- ano, občas, jednou
- ne

Otázka č. 15

Jak bys ty sám potrestal šikanu?

- ✓ šikanou
- ✓ ručně
- ✓ vyhazovem
- ✓ zvýšit dozor
- ✓ školní policie
- ✓ kamery
- ✓ diagnostický ústav
- ✓ pokutou
- ✓ veřejnou práci
- ✓ jeden den o víkendu ve škole
- ✓ nenabírat žáky se zhoršeným stupněm z chování
- ✓ ochota kolektivu zastat se, domluva
- ✓ nevím
- ✓ nijak

- většina pro násilí
- pouze dva pro osvětu
- čtyři z žáků by šikanu neřešili vůbec

Ověření platnosti hypotéz

Hypotéza č. 1

Předpokládám, že se většina žáků se šikanou již setkala nebo o ní slyšela.

- V otázkách č. 4,5,6 a 7 se zabývám tím, zda se dotázaní již s šikanou setkali a zda mají představu, kde a kdy se šikana nejvíc vyskytuje.
- Z odpovědí jsem zjistila, že 67% dotázaných se s šikanou setkala nebo o ní slyšela.
- Z toho vyplývá, že hypotéza č. 1 je splněná.

Hypotéza č. 2

Předpokládám, že osobní zkušenosti se šikanou má méně než 40% dotázaných

- Tato hypotéza je řešena v otázkách 13 a 14. Z výsledků otázky 14 pak vyplývá, že celkem 21% dotazovaných bylo v životě alespoň jednou šikanováno.
- Hypotéza je tedy potvrzena.

Hypotéza č. 3

Předpokládám, že většina dotazovaných by oběti šikany pomohla

- Jak vyplývá z otázky č. 8, šikanovaným by pomohlo 46 ze 67 dotazovaných, což představuje 69%. Hypotéza je tedy potvrzena.
- Zarážející ohlasy a komentáře:
 - „...může si za to sám...“
 - „...každý se má o sebe postarat sám...“
 - „...nepletu se do věcí, do kterých mi nic není...“
- Nepovzbudivé odpovědi:
 - „...byl bych taky šikanován...“
 - „...mně by taky nikdo nepomohl...“
- Upřímné??
 - „...přidal bych se...“

Hypotéza č. 4

Předpokládám, že většina dotazovaných by se s problémem šikany svěřila rodičům

- Jak vyplývá z otázky č. 11, rodičům by se svěřilo 37 ze 134 dotázaných, což představuje 28%, tedy necelou třetinu. Tento výsledek jednoznačně popírá hypotézu č. 4. Tento závěr podtrhuje i výsledek položky č. 9, kde je dotazováno, komu by dotyčný šikanu ohlásil. Rodiče zde volilo 35 z 99 dotázaných, což je 35%, tedy opět pouze třetina.

Hypotéza č. 5

Předpokládám, že jen málo dotazovaných si myslí, že v boji proti šikaně je vhodná výchova, rozhovor a „osvěta“ vůbec, spíš by problém řešili silou.

- Skoro třetina dotázaných neodpověděla, (pouze 45 odpovědí)
- Pouze ve dvou případech návrh na častější práci s kolektivem, na rozhovor a snahu o pochopení problému a o jeho řešení
- Ze 45 odpovědí bylo 31, tedy celých 69% pro násilí
- Hypotéza se tedy bohužel potvrdila

9. Závěr

- Výskyt šikany na SOU
- Důvěra vůči rodičům
- Důvěra vůči učiteli
- Řešení šikany – násilím
- Mladá generace dnes